

STANOVISKO VLÁDY

k návrhu poslanců Mikuláše Peksy, Olgy Richterové, Dominika Feriho a dalších na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (sněmovní tisk č. 498)

Vláda na své schůzi dne 1. července 2019 projednala a posoudila návrh zákona, kterým se mění zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zaujala k tomuto návrhu zákona **nesouhlasné stanovisko**, a to zejména z těchto důvodů:

1. Podle názoru vlády je předkladateli navrhovaná úprava zejména nadbytečná. Český transplantační program je dlouhodobě na velice dobré úrovni, přičemž průměrná čekací doba na transplantaci (v řádu měsíců) je v porovnání s ostatními členskými státy Evropské unie krátká. Proto tuzemští pacienti podstupují transplantaci tkání nebo orgánů v zahraničí jen výjimečně. Navíc je transplantace v České republice plně hrazena z prostředků veřejného zdravotního pojištění, zatímco pacient, který by podstoupil transplantaci mimo Evropskou unii, by si náklady na tuto léčbu musel hradit sám. V posledních 10 letech podstoupil v zahraničí transplantaci jediný občan České republiky, a to v členském státě Evropské unie. Je tedy dosti pravděpodobné, že předkladateli nově navrhovaná Etická komise pro transplantace v zahraničí (dále jen „Etická komise“) by se v kalendářním roce vůbec nemusela sejít, a to možná i několik po sobě jdoucích let. Z tohoto hlediska se jeví ustavení Etické komise jako nedůvodné.
2. Vláda, s ohledem na působnost Úřadu vlády České republiky, nesouhlasí s návrhem, aby činnost Etické komise po administrativní a technické stránce zajišťoval Úřad vlády České republiky. Podle § 28 odst. 2 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, plní Úřad vlády České republiky úkoly spojené s odborným, organizačním a technickým zabezpečením činnosti vlády, jejích orgánů, členů vlády, kteří nejsou pověřeni řízením ministerstva nebo jiného úřadu. Jelikož by se však v daném případě nejednalo o poradní orgán vlády, není důvod, aby Úřad vlády České republiky zajišťoval činnost Etické

komise, nehledě na to, že by pro zajištění chodu Etické komise pravděpodobně musel být zřízen stálý odborný sekretariát.

3. Návrh zákona stanoví jednak podmínky, po jejichž splnění Etická komise udělí souhlas s transplantací v zahraničí, a jednak též stanoví, kdy není souhlas Etické komise k transplantaci v zahraničí třeba. Vláda v této souvislosti konstatuje, že návrhem stanovená pravidla, kdy je souhlas Etické komise třeba, bude poměrně jednoduché obejít. Například pokud se zdravotní stav pacienta podle jeho subjektivního vnímání prudce zhorší po výjezdu do zahraničí, kde vyhledá zdravotní pomoc a kde mu bude doporučena urychlená transplantace (naplní podmínku, kdy pro ohrožení života nebo zdraví příjemce není nutný souhlas Etické komise), nebo tak, že se orgány od dárců budou přesouvat do členských států Evropské unie, na jejichž území dojde i k samotné transplantaci. Návrh zákona dále nestanoví, co konkrétně má být obsahem žádosti o vyslovení souhlasu s transplantací v zahraničí a neobsahuje ani bližší úpravu, jak má žadatel prokazovat skutečnosti podle navržených ustanovení § 9b odst. 2 a § 9c odst. 2 transplantačního zákona. Návrh zákona nezkracuje lhůty pro rozhodování Etické komise o udělení souhlasu k transplantaci. Etická komise tedy bude rozhodovat v řádných lhůtách uvedených ve správním řádu, přitom lze však předpokládat, že v případě transplantací půjde z povahy věci většinou o případy, které je třeba vyřídit bez zbytečného odkladu.
4. Podle návrhu zákona by měla Etická komise zveřejňovat a pravidelně aktualizovat tzv. seznamy států, u nichž nemá rozumnou pochybnost jednak o tom, že poskytují dostatečnou úroveň ochrany práv žijících dárců tkání nebo orgánů k transplantaci, a jednak o tom, že zaručují, že na jejich území nejsou dárci tkání nebo orgánů usmrcováni s cílem získat tkáň nebo orgán k transplantaci; zařazením státu na tyto seznamy by pak Etická komise byla ve svém rozhodování vázána. V návrhu zákona není stanoven způsob, resp. kritéria, podle nichž bude Etická komise hodnotit jednotlivé státy a jejich stupeň ochrany práv dárců v tom smyslu, zda dává dostatečnou záruku, že dárci nebyl usmrcen s cílem získat tkáň nebo orgán k transplantaci. Navržená zmínka, že Etické komisi pro zařazení na tyto seznamy postačí skutečnost, že „nemá rozumnou pochybnost“ o zajišťování úrovně práv dárců, je podle názoru vlády nedostatečná. Dále je v návrhu zákona uvedeno, že aktualizované seznamy „schválených států“ má Etická komise zveřejnit, není však stanoveno, kde mají být tyto seznamy zveřejněny a ani jakým způsobem, což odporuje principu právní jistoty adresátů normy. Podle mínění vlády je též na zvážení, zda by rovněž nemělo být výslovně stanoveno, jaké účinky má zařazení určitého státu na tyto seznamy pro účely procesu udělování souhlasu s transplantací v zahraničí. Nabízí se otázka, zda by o souhlas s transplantací musel pacient žádat

i v případě státu, který je uveden na příslušném seznamu „schválených států“. Jestliže by měla být podle navržených ustanovení § 9b odst. 3 a § 9c odst. 3 transplantačního zákona Etická komise vázána při svém rozhodování obsahem těchto seznamů, pak by bylo kontraproduktivní, aby rozhodovala i o transplantacích ve státech zařazených na příslušný seznam, neboť takovým žádostem by měla automaticky vyhovět.

5. Trestný čin odběr tkáně, orgánu a provedení transplantace za úplatu podle § 166 trestního zákoníku navazuje na čl. 21 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, podle něhož lidské tělo a jeho části nesmějí být zdrojem finančního prospěchu (obdobně je tomu v § 28 transplantačního zákona). Uvedené ustanovení trestního zákoníku proto obsahuje dvě základní skutkové podstaty, jež se navzájem odlišují podle toho, zda je pachatel v souvislosti s provedením transplantace, resp. odběru části lidského těla, poskytovatelem (§ 166 odst. 1 trestního zákoníku) či příjemcem úplaty (§ 166 odst. 2 trestního zákoníku). Oproti tomu předkladateli navrhované nové ustanovení § 166 odst. 5 trestního zákoníku zavádí další základní skutkovou podstatu, ve které je subjektem trestného činu příjemce orgánu (občan České republiky nebo osoba bez státní příslušnosti, která má na jejím území povolen trvalý pobyt), přičemž předpokládá pro trestnost jednání pouhý neudělený souhlas Etické komise, avšak s úplatností jednání se v ustanovení vůbec nepočítá. Z uvedeného je podle názoru vlády zřejmé, že navrhované znění skutkové podstaty odstavce 5 předmětného ustanovení zcela vybočuje z rámce trestného činu odběr tkáně, orgánu a provedení transplantace za úplatu, neboť úplatnost jednání v navrhovaném znění postrádá. Odhlédne-li se od samotné nevhodnosti systematického zařazení této nové skutkové podstaty, je také diskutabilní, zda lze podstoupení transplantace bez souhlasu Etické komise považovat za natolik škodlivé jednání, aby bylo postihováno trestním právem; v tomto směru by šlo spíše o přepínání trestní represe.
6. Vláda upozorňuje, že v případě schválení předloženého návrhu zákona by orgány činné v trestním řízení v souvislosti se zavedením nové skutkové podstaty trestného činu čelily zásadním problémům při zajišťování a provádění důkazů proti pachatelům, a to jak v případech, kdy bude transplantace v cizím státě legální (z důvodu absence dvojí trestnosti jako podmínky pro řadu úkonů právní pomoci), tak ještě více v případech, kdy půjde o tolerovanou nelegální praxi (což může působit jako další motivace k výběru více rizikových států). Návrh zákona neřeší transplantace u dětí mladších 15 let, které samy nemohou být v postavení pachatele, přičemž další osoby, i přes rozhodující podíl na věci, budou stěžejně odpovědné. Dále není ani zřejmé, jakým způsobem bude žadatel o transplantaci prokazovat, že dárce nebyl usmrcen s cílem získat orgán nebo tkáň. Zdravotnická dokumentace, která nejspíše ani nebude moci být potencionálnímu příjemci

poskytnuta, bude ve státech provádějících nelegální odběry pravděpodobně obsahovat podvržené údaje. Je přitom vhodné připomenout, že obecně se v právu neprokazují ty skutečnosti, které se nestaly.

7. Vláda také upozorňuje, že Česká republika je smluvní stranou Úmluvy Rady Evropy proti obchodování s lidskými orgány, publikované pod č. 11/2018 Sb. m. s., která vytvořila mezinárodní rámec boje proti tomuto jevu. Tato mezinárodní smlouva se primárně soustředí na postih samotných obchodníků s orgány, lékařů a zařízení využívajících nelegálně získané orgány či osob nabízejících orgány k prodeji či úplaty za ně, a nepostihuje běžné dárce a příjemce orgánů. Návrh zákona tedy směřuje opačným směrem, než směřují současné mezinárodní lidskoprávní standardy.